

Tornio 2017

Färimäen asemakaava-alueen arkeologinen
inventointi

Hans-Peter Schulz ja Jaana Itäpalo 1.9.2017

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIAPALVELU

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologista inventointia Tornion Färimäen asemakaavan suunnittelualueella. Maastotyön tekivät FM/MA Hans-Peter Schulz ja FM Jaana Itäpalo 25.-26.8.2017, yht. 1,5 henkilötyöpäivää. Kaava-alue sijaitsee Tornion vanhasta kirkosta 2,5 – 3,1 km itään ja sen laajuus on 15,9 ha.

Inventoinnissa kartoitettiin 2 kulttuuriperintökohdetta: 1 Kuussaaren talo pihapiireineen (1700-luvun kantatalo) ja 2 1700-luvun Pohjanmaan rantatien (Postitien) linjaus sekä neljä muuta havaintoa: 3 Postitien vanha silta (tuhoutunut), 4 myllynpaikka (epävarma/tuhoutunut), 5 puretun rakennuksen hirsikasa ja 6 1700-luvun torpan paikka (tuhoutunut).

Kaavassa olisi huomioitava kulttuuriperintökohteet 1 ja 2.

Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	4
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät.....	6
2.1. Esiselvitys.....	6
2.2. Menetelmät.....	7
3. Geologia, topografia ja maisema.....	7
4. Alueen aiempi maankäyttö.....	8
5 Tulokset.....	9
Yleiskartta.....	10
6. Alueen maisemakuvat.....	11
7. Kohdehakemisto.....	14
8. Kohdetiedot.....	15
9. Aineistoluettelo.....	22
10. Karttaliite.....	23

1. Perustiedot

Inventointialue: Tornion Färimäen asemakaava-alue

Tilaaja: Tornion kaupunki

Inventoinnin laji: osainventointi

Kenttätöaika: 25.-26.8. 2017 yht. 1,5 henkilötyöpäivää

Karttanumerot: TM35-lehtijako, S4232R

vanha yleislehtijako, 2541 03

Korkeus: 1 – 10 m mpy

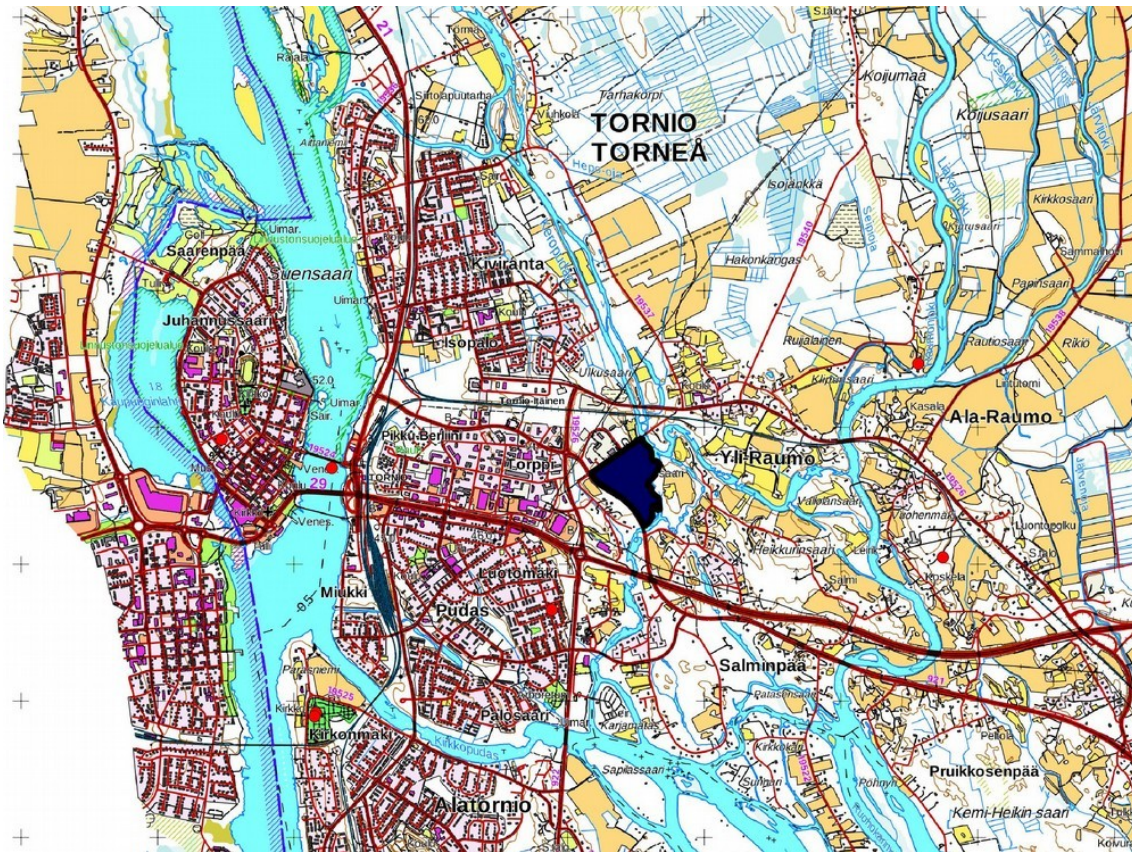
Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto

Kopio raportista: Museoviraston arkisto (digitaalinen ja paperikopio)

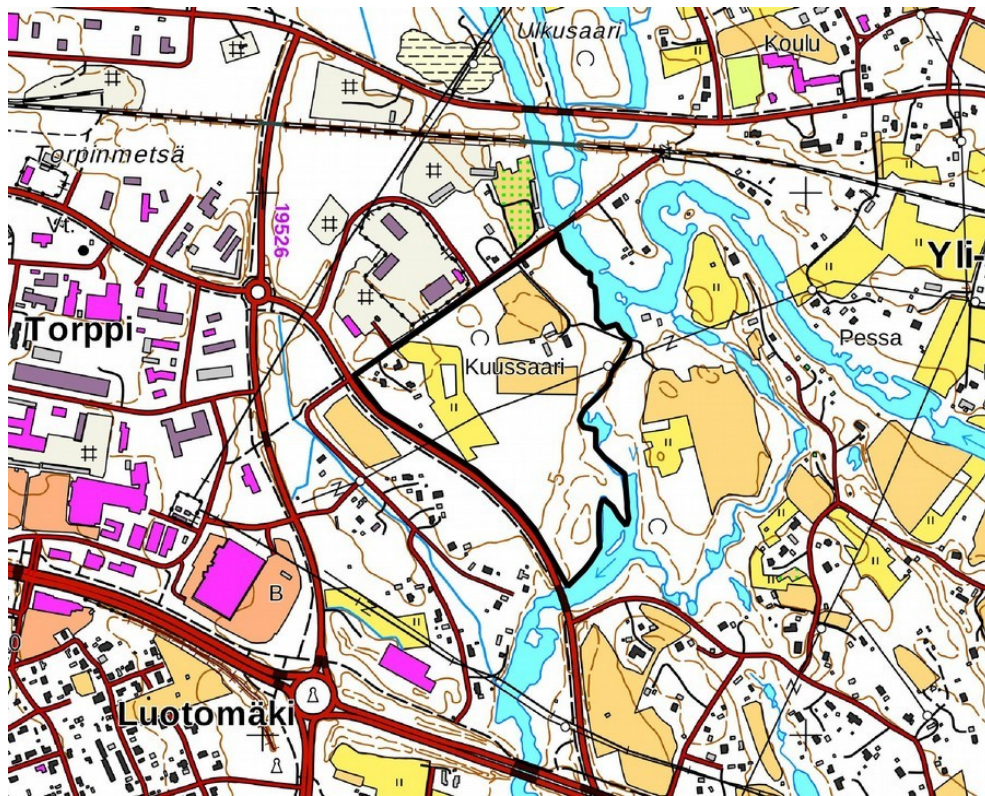
Aiemmat tutkimukset: -

—

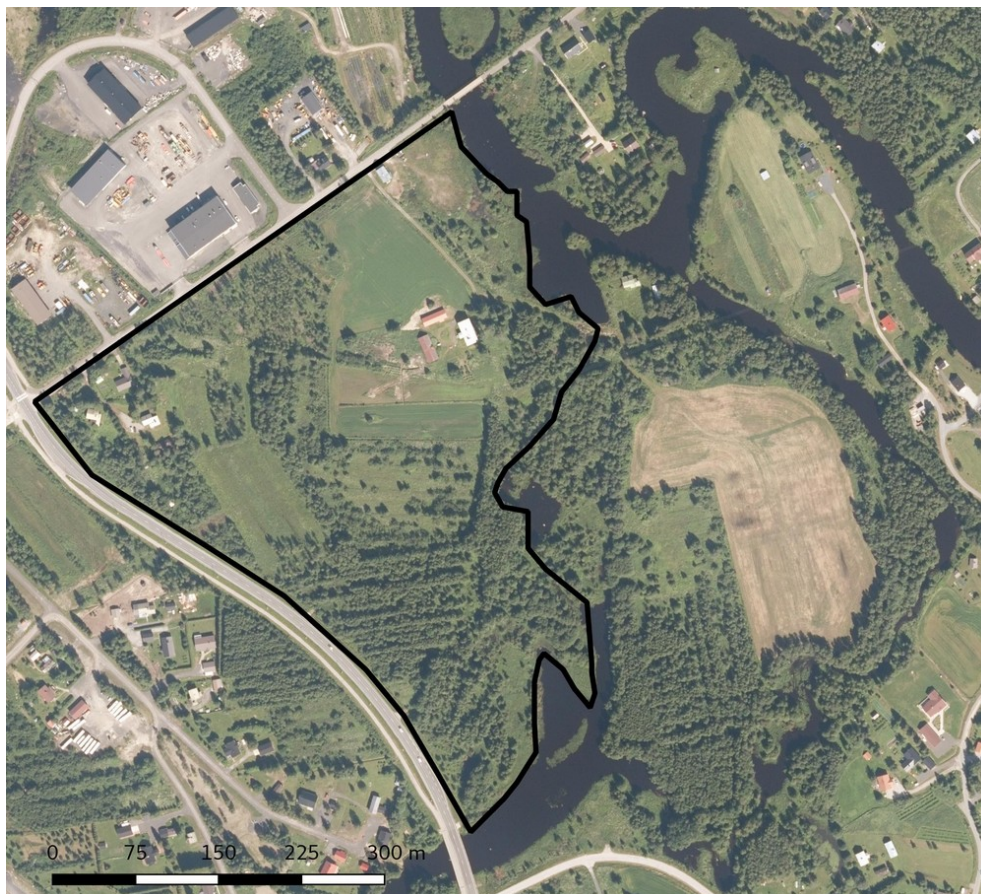
Aiemmat löydöt: -.

Kartta 1. Kaava-alueen sijainti sinisenä. Tunnetut muinaisjäännökset punaisena pisteinä. Maanmittauslaitoksen maastokarttarasteri 1:50 000, 8/2017.

Kartta 2. Färimäen kaava-alue rajattu mustalla viivalla. Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000, 8/2017; mk n. 1:10 000.

Kartta 3. Ortoilmakuva kaava-alueesta, karttaselitykset ks. kartta 2. Maanmittauslaitoksen ortokuvat 8/2017, >wms-server <http://tiles.kartat.kapsi.fi/ortokuva?>

2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät

Tornion Färimäen asemakaava-aluetta koskevassa Museoviraston lausunnossa edellytetään tehtäväksi arkeologinen kulttuuriperinnön inventointi. Maastotyön tekivät FM/MA Hans-Peter Schulz ja FM Jaana Itäpalo 25.-26.7.2017, yht. 1,5 henkilötyöpäivää. Kaava-alue sijaitsee Tornion vanhasta kirkosta 2,5 – 3,1 km itään ja sen laajuus on 15,9 ha.

2.1. Esiselvitys

Esiselvityksessä käytiin läpi lähialueella aikaisemmin tehtyjen arkeologisten selvitysten tulokset. Näiden tietojen lisäksi käytettiin eri aineistoja, joiden avulla erotettiin muinaisjäännösten ja kulttuuriperintökohteiden sijainnin kannalta relevantit alueet: GTK:n maaperäkartat, Maanmittauslaitoksen ortoilmakuvat, korkeusmalli sekä laserkeilausaineiston pistepilviaineisto. Historiallisen ajan kohteiden selvityksessä käytettiin kirjallisuuden lisäksi historiallisia kartoja: maakirjakartta vuodelta 1681, tilus-/isojakokartat 1790, pitäjänkartat 1828 ja vanhimpia peruskarttoja, jotka ovat vuodelta 1974.

Kartta 4. Inventoidut alueet violetina, koekuopat keltaisena neliönä. Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000, 8/2017; mk 1:5 000.

2.2. Menetelmät

Maastoinventoinnissa tarkastettiin pintapuolisesti suurin osa alueesta, joka ei ollut viljelyksessä, kokonaan soistuneita ranta-alueita ei tarkemmin katsottu. Koekuoppia tehtiin valituille paikoille yli 3 m mpy korkeammille alueille (ks. kartta 4). Entinen jokiuoma oli pääosin huuhtoutunutta kivikkoa, jolla kulkeminen oli paikoin mahdotonta maaperän ja korkean kasvillisuuden takia. Havaitut kohteet kirjattiin ja valokuvattiin. Työssä käytettiin Glassnos- ja EGNOS-yhteensopivaa paikanninta Garmin GPSmap 62s, QGis 2.14 -ohjelmaa paikkatietohallintaan ja GrassGis 7.0 -ohjelmaa terrain-analyysiin.

3. Geologia, topografia ja maisema

Korkeimmat paikat (omakotitaloalue suunnittelualueen länsireunalla) nousivat merestä noin 1000 vuotta sitten, itäpuolinen jokiuoma jäi kuivalle maalle 1900-luvun alkupuolella. Maaperä on hienoa merenpohjasedimenttiä, joka on karkean pohjajamorenipatjan päällä, vanhan jokiuoman kohdalla on melko karkeaa huuhtoutunutta kivikkoa. Alue on ollut pääosin maatalouskäytössä, etelä- ja kaakkoisosan vanhat pellot ovat nykyään metsittyneet. Färimäen koillisosassa on säilynyt vanha pihapiiri, vanhan rakennuskannan lisäksi tontilla on myös arvokasta puustoa. Kaavan pohjoisreunalla on varastoalue ja ihan länsilaidalla pienehkö omakotitalo-alue.

Kartta 5. Lidaraineistoon perustuvassa vinovalovarjosteessa (MML 8/2017, 2 m DEM) näkyy entinen kuivunut jokiuoma sekä vanhat tiheään kaivetut pelto-ojat.

4. Alueen aiempi maankäyttö.

Alue oli todennäköisesti jo 1600-luvulla maatalouskäytössä (niityt, laidunmaat), vuoden 1681 maakirjakartta (liite 1) perusteella talojen paikkoja ei voi tarkasti asemoida. Varhaisimmalle tarkasti aluetta kuvaavalle kartalle vuodelta 1790¹ on merkitty Kuussaaren talontontti valkoisena (Ki), sen pohjoispuolelle talon torpan tontti punaisena, pellot ja niityt, vanha rantatie (siirrettiin 1800-luvun alkupuolella pohjoisemmaksi ja linjaus on myöhemmän Kemin maantien kohdalla) sekä sillan paikka (kartta alla).

Vuoden 1828 pitäjänkartalle² on merkitty Kuussaaren talo, mutta ei sen pohjoispuolelle vuoden 1790 kartalle merkittyä torppaa. Rantatie on jo pohjoisempana, suunnilleen samalla linjalla kuin 1940-luvun Kemin vanha maantiekkin. Kuussaaren itäpuolella nykyisin kuivalle jääneessä kapeassa uomassa oli talon vesimylly (ks. kartta sivulla 9).

Kartta 6. V. 1790 tilus-/isojakokartta (ks. alaviite 1).

- 1 Charta öfver Neder Raumo samt Liedakala Byars Innågor uti Wästerbottens Höfdingsdome och Neder Torneå Soken, A.F Merckell 1790.
- 2 Transport Charta öfver Neder Torneå Socken upprättad År 1828 af A. Berger.

Kartta 7. Ote vuoden 1828 pitäjänkartasta.

5. Tulokset

Inventoinnissa kartoitettiin 2 kulttuuriperintökohdetta: 1 Kuussaaren talo pihapiireineen (1700-luvun kantatalo) ja 2 1700-luvun Pohjanmaan rantatien (Postitien) linjaus sekä neljä muuta havaintoa: 3 Postitien vanha silta (tuhoutunut), 4 myllynpaikka (epävarma/tuhoutunut), 5 puretun rakennuksen hirsikasa ja 6 1700-luvun torpan paikka (tuhoutunut). Suositellaan, että kaavassa otetaan huomioon kulttuuriperintökohteet 1 ja 2.

Lestijärvellä, 1.9.2017

Hans - Peter Schulz

Jaana Itäpalo

Hans-Peter Schulz

Jaana Itäpalo

Kartta 8. Kohteet 1 – 6. Kulttuuriperintökohteet sinisenä pisteenä, kohde 1 Kuussaari, aluerajaus ja kohde 2. Pohjanmaan rantatien linjaus sinisenä.
Muut havainnot keltaisena pisteenä. Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000, 8/2017.

6. Alueen maisemakuvia

Kuva 1. Färimäen itäpuolella oleva pohjoinen jokihaara. Rannat ovat kivikkoiset ja soistuneet.

Kuva 2. Färimäen soistunut koillinen alue.

Kuva 3. Pohjoisosassa oleva viljapelto.

Kuva 4. Keskiosan viljelypelto, taustalla vanhaa metsittynyttä peltoaluetta.

Kuva 5. Miltei kuivunutta jokiuomaa Färimäen itäpuolella.

Kuva 6. Vanha Kemintie kaava-alueen pohjoislaidalla.

Kuva 7. Vanhan Kemintien rautapalkkisilta (kohdalla oli 1800-luvulla puusilta).

Kuva 8. Färimäen kaakkoinen rantavyöhyke. Laajalti soistunut alue.

Kuva 9. Katrineholman 'saari' Färimäen itäpuolella.

7. Kohdehakemisto

Kohde	sivu	tyyppi/ tyypin tarkenne	ajoitus	lkm	status
1. Kuussaari	15	Asuinpaikat	Uusi aika	1	KP
2. Pohjanmaan rantatie / Postitie	16	Liikennekohdat, tienpohjat	Uusi aika	1	KP
3. Färimäki 3	18	Sillan paikka	Uusi aika	1	m
4. Färimäki 4	19	Mahdollinen myllynpaikka	Uusi aika	1	m
5. Färimäki 5	20	Rakennuksen hirsikasa	Uusin aika	1	m
6. Färimäki 6	21	Torpan paikka	Uusi aika	1	m

Taulukko Status: **KP** kulttuuriperintökohde, **m** muu havainto.

Kohdekartta mk n. 1:1000. Karttaselitykset ks. kartta 8 sivulla 10.

8. Kohdekuvaukset

1. Kuussaari

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	-	TM35-lehtijako	S4232R
Laji	Kulttuuriperintökohde	Vanha yleislehtijako	2541 03
Tyyppi	Asuinpaikat	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P 7305727 I 372558
Tyyppin tarkenne	Kantatalot	N2000	Z 7 m
Ajoitus yleinen	Uusi aika	Koordinaattiselite	GPS-mittaus
Ajoitustarkenne	1700-luku	Etäisyystieto	
Inventointilöydöt	-		
Aiemmat tutkimukset	-	Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi, valokuvaus

Kuvaus: Talo sijaitsee Färimäen pohjoisosassa matalan mäen itälaidalla. Paikalla on puinen päärakennus, jota on ilmeisesti 1900-luvun alkupuolella uusittu, kivinavetta ja puinen pitkä aittarakennus, jotka reunustavat neliömäistä piha-aluetta. Talon tontti on merkitty vuoden 1790 isojakokartalle ja talo v. 1828 pitäjänkartalle (ks kartat sivuilla 8 ja 9).

Arkistotietoja: -Johannes Koppare, talollinen, s. 29.8.1801 Alatornio Yliraumo Kuussaari³.

- Antti Kurtti ja Brita Dahlgren vihittiin Oulussa 14.2.1850, ja heti häiden jälkeen he muuttivat Alatornion Yliraumon Kuussaaren taloon, jonka Kurtti oli ostanut. He asuivat siellä vuoteen 1862 saakka ja muuttivat sitten Tornion Suensaareen.⁴

- Raumon koulu, joka oli kunnan ensimmäinen kansakoulu, aloitti toimintansa syksyllä 1875 Kuussaaren talossa vuokratiloissa.⁵

Vaikutusten arvio: s-merkintä, aluerajaus.

Kuussaaren nykyinen päärakennus.

³ <http://www.sukuhistoria.fi/wiki/index.php/Alatornio>.

⁴ http://www.kirjastovirma.fi/henkilogalleria/Kurtti_Antti.

⁵ https://www.tornio.fi/index.php?p=Koulunhistoriaa_13.

Kuussaaren kavinavetta.

2. Pohjanmaan rantatie / Postitie

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	-	TM35-lehtijako	S4232R
Laji	Kulttuuriperintökohde	Vanha yleislehtijako	2541 03
Tyyppi	Liikennekohdat	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P 7305692 I 372492
Tyyppin tarkenne	tienpohjat	N2000	Z 3-8 m
Ajoitus yleinen	Uusi aika	Koordinaattiselite	Säilyneen linjauksen keskipiste
Ajoitustarkenne	1600 - 1700-luku	Etäisyystieto	
Inventointilöydöt	-		
Aiemmat tutkimukset	-	Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi, koekuopitus, valokuvaus

Kuvaus: Vanhin tiedossa oleva Pohjanmaanrantatien (Postitien) linjaus kulki Heikkurinsaarelta Katrineholman kautta kapean uoman yli Färimäelle, jossa se kääntyi lounaaseen Kuussaaren talolle kulkien pihapiirin kaakkoislaitaa pitkin ja jatkui sieltä länteen Suensaarelle.

Tielinjaus on merkitty v. 1790 isojakokarttaan, vuoden 1828 pitäjänkartalla tie on pohjoisempänä ja samalla kohdalla kuin myöhempi vanha Kemin maantie. Vanha linjaus näkyy edelleen v. 1974 peruskartalla.

Ks. kartta 8 sivulla 10.

Tienn pohja on säilynyt vain noin 300 m:n matkalla, Kuussaaren talon länsipuolella se on osittain peitetty pelto-ojasta nostetulla maalla. Koekuopitus ei kunnolla onnistunut, koska kivinen tienpohja oli erittäin kova; linjaa pitkin on ajettu ilmeisesti raskailla maatalouskoneilla.

Vaikutusten arvio: s-merkintä, tien linjaus.

Ote vuoden 1974 peruskartassa, tielinjaus keskellä.

Tielinjaus Kuussaaren pihalla itään.

Tielinjaus Kuussaaren länsipuolella länteen.

3. Färimäki 3

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	-	TM35-lehtijako	S4232R
Laji	Muu havainto	Vanha yleislehtijako	2541 03
Tyyppi	Liikennekohdat	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P 7305726 I 372676
Tyypin tarkenne	Sillat, tuhoutunut	N2000	Z 3 m
Ajoitus yleinen	Uusi aika	Koordinaattiselite	GPS-mittaus
Ajoitustarkenne	1600 - 1700-luku	Etäisyystieto	
Inventointilöydöt	-		
Aiemmat tutkimukset	-	Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi, koekuopitus, valokuvaus

Kuvaus: Vuoden 1790 isojakokarttaan paikalle on merkitty Postitien silta Katrineholman ja Färimäen väliin. Nykyään kohdalla on n. 7 m leveä kivi-/maapenger. Kohde on tuhoutunut.

Vaikutusten arvio: ei merkintää kaavaan.

Maapenger kuvattu länteen.

Eteläreuna kuvattu kaakkoon.

4. Färimäki 4

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	-	TM35-lehtijako	S4232R
Laji	Muu havainto	Vanha yleislehtijako	2541 03
Tyyppi	Työ- ja valmistuspaikat	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P 7305676 I 372644
Tyypin tarkenne	Myllyn paikka	N2000	Z 2 m
Ajoitus yleinen	Uusi aika	Koordinaattiselite	GPS-mittaus
Ajoitustarkenne	1800-luku	Etäisyystieto	
Inventointilöydöt	-		
Aiemmat tutkimukset	-	Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi, valokuvaus

Kuvaus: Vuoden 1828 pitäjänkartalle kohdalle on merkitty mylly. Ainoa havainto kuivalle jääneessä uomassa ovat jäljet uoman perkauksesta n. 6 metrin matkalla myllyn paikasta n. 20 -30 m etelään (asemoinnin perustella), kohde on osittain sortunut. Kyseessä voi olla myllyn paikka, mutta havaintojen perusteella asia jää epävarmaksi.

Vaikutusten arvio: ei merkintää kaavaan.

Osa peratusta uomasta kuvattu itään.

5. Färimäki 5

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	-	TM35-lehtijako	S4232R
Laji	Muu havainto	Vanha yleislehtijako	2541 03
Tyyppi	-	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P 7305712 I 372646
Tyyppin tarkenne	Puretun rakennuksen hirsikasa	N2000	Z 4 m
Ajoitus yleinen	Uusin aika	Koordinaattiselite	GPS-mittaus
Ajoitustarkenne		Etäisyystieto	
Inventointilöydöt	-		
Aiemmat tutkimukset	-	Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi, valokuvaus

Kuvaus: Paikalla on melko iso kasa veistettyjä hirsä, salvattujen päiden perusteella ne ovat rakennuksesta. Lisäksi kohdalla on peltikattolevyjä ja maatalouskoneiden osia. Kyseessä on mahdollisesti vuoden 1974 peruskartalle Kuussaaren pihan kaakkoislaidalla merkityn talousrakennuksen siirretyt jäänteet.

Vaikutusten arvio: ei merkintää kaavaan.

Hirsikasa kuvattu luoteeseen.

6. Färimäki 6

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	-	TM35-lehtijako	S4232R
Laji	Muu havainto	Vanha yleislehtijako	2541 03
Tyyppi	asuinpaikat	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P 7305872 I 372477
Tyypin tarkenne	Torpan paikka (tuhoutunut)	N2000	Z 7 m
Ajoitus yleinen	Uusi aika	Koordinaattiselite	GPS-mittaus
Ajoitustarkenne	1700-luku	Etäisyystieto	
Inventointilöydöt	-		
Aiemmat tutkimukset	-	Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi, koekuopitus, valokuvaus

Kuvaus: Paikalle on merkitty vuoden 1790 isojakokartalle torppa, joka asemoinnin perusteella on sijainnut nykyisen varastorakennuksen alla. Rakennuksen laaja piha-alue on tasoitettu ja täytetty murskeella. Kohde on tuhoutunut. Lähistöllä tehdyssä koekuopissa ei havaittu merkkejä vanhoista rakennusjäänteistä.

Vaikutusten arvio: ei merkintää kaavaan.

Torpan paikka kuvattu luoteeseen.

9. Aineistoluettelo

Kirjallisuus:

Ilkka Mäntylä 1971. Tornion kaupungin historia I, 1621-1809.

Ilkka Teerijoki 2007. Tornion historia 2, 1809 – 1918.

Olof Hederyd 1991 (ed.) Tornionlaakson historia 1. Jääkaudelta 1600-luvulle

Olof Hederyd 1993 (ed.) Tornionlaakson historia 2. 1600-luvulta vuoteen 1809.

Digitaalinen aineisto:

Geologian tutkimuskeskus,
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto, <http://www.vanhakartta.fi/>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

Maanmittauslaitos,
<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto: Kulttuuriympäristön palveluikkuna:

Arkeologiset kohteet https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx

Kulttuuriympäristön tutkimusraportit https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/raportti/read/asp/r_default.aspx

Kapsi ry, >wms-server <http://tiles.kartat.kapsi.fi/ortokuva?>

Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/>

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11897154> nro 14

Alatornio > Alaraumo; N:ot 1-9, 10, 11, 12, 13 ja 14-40 tässä kylässä sekä N:ot 29-30 Korpikylän kylässä Karungin kunnassa:

SSHY-linkit: <http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?bid=8256>

